

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ
ΗΤΟΙ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ
1897

Σελ. 56

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

Περὶ ῥυθμοῦ.

§ 38. Ἐκαστον ᾄσμα δέον νὰ ἦναι συντεθειμένον κανονικῶς ὡς πρὸς τὸ γένος, ὡς πρὸς τὴν κατάταξιν τῶν μουσικῶν χαρακτῆρων καὶ ἐνγένει τῶν παρακολουθημάτων αὐτῶν, καὶ ὡς πρὸς τὴν χρονικὴν αὐτοῦ ἀγωγὴν. Τὸ ᾄσμα δὲ διὰ νὰ ἦναι κανονικόν, δέον κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν νὰ ῥέῃ εὐτάκτως καὶ μετὰ χάριτος. Ἐν ἄλλαις λέξεσι, τὸ ᾄσμα δέον νὰ ἀνήκῃ εἰς ῥυθμόν. Χαρακτηρίζεται δὲ ὁ ῥυθμὸς κατὰ τὸ ταχὺ καὶ τὸ βραδύ· ἢ βραδύτης δὲ ἢ ἢ ταχύτης τῶν τακτικῶν κινήσεων τῆς χειρὸς ἢ τοῦ ποδός, ὡς εἶπομεν, καλεῖται ἀγωγή. Ἐκαστον λοιπὸν ᾄσμα δέον νὰ ἀνήκῃ εἰς ὠρισμένην ἀγωγὴν. Ὅθεν αἱ εἰς ἑκάστην ἀγωγὴν διακρινόμεναι χρονικαὶ κινήσεις, αὐταὶ δέον νὰ ἀνήκωσιν εἰς ἰσοχρόνα μέρη, ἕτινα καλοῦνται ῥυθμικοὶ πόδες. Ὅταν λοιπὸν εἰς τὴν καταμέτρησιν τῶν ἰσοχρόνων μερῶν ἢ ποδῶν, τηρῆται ἡ ὁρισμένη αὐτῶν τάξις, ὑπάρχει ῥυθμὸς. Ὅθεν ῥυθμὸς (1) εἶναι σύστημα ἐκ χρόνων, κατὰ τινὰ τάξιν συγγραμ-

(1) «ῥυθμὸς ἰσὶ ἐχρόνων εὐτακτῶς ἐνθετισί» κατὰ τὸν Νικόμαχον. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην «ῥυθμὸς διηρημένος ἐφ' ἑκάστην τῶν φθασί»

νων ἢ μᾶλλον ῥυθμὸς ἐστίν, ἢ τακτικὴ καὶ ὀρθὴ σύνθεσις τῶν φωνῶν τῶν μελοποιημένων γραμμῶν, καὶ ἡ συνέχεια τοῦ χρόνου. Ἐπομένως ὅλη τοῦ ῥυθμοῦ εἶναι ὁ χρόνος καθὼς καὶ ὅλη τῆς μελωδίας εἰσὶν οἱ φθόγγοι. Ποῦς δὲ εἶναι μέρος τοῦ ὅλου ῥυθμοῦ, μὲ τὸ ὁπεῖον καταλαμβάνομεν τὸν ὅλον ῥυθμὸν, (1) Μέρη δὲ τοῦ ποδὸς εἶναι ἡ θέσις καὶ ἡ ἔρσις. Ὅθεν ἔχομεν πόδας δισήμους, τρισήμους καὶ τετρασήμους. Καὶ δίσημος καλεῖται ὅταν ὁ χρονικὸς παλμὸς καταμετρεῖται δις· τρισήμος ὁ τρις καὶ τετρασήμος ὁ τετράκις. Οἱ ῥυθμοὶ εἶναι διάφοροι, ὡσαύτως καὶ οἱ πόδες αὐτῶν, ἀνήκοντες εἰς τὰ οἰκειὰ αὐτῶν γέννη.(2) Ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ ἡμῶν μουσικῇ, ἔχομεν δύο ῥυθ-

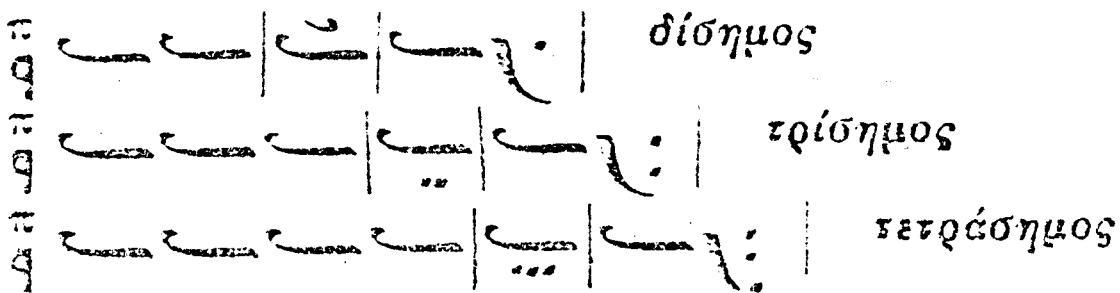
μοὶ δυναμένων. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην «Ῥυθμῶ δὲ χαίρομεν, διὰ τὸ γνῶρισμα καὶ τεταγμένον ἀριθμὸν ἔχειν καὶ κινεῖν ἡμᾶς τεταγμένως. Οἰκειότερα γὰρ ἢ τεταγμένη κίνησις φύσει τῆς ἀτάκτου διὰ τὸ ἔχειν τρόποις χαίρομεν».

(1) Ἐφευρέτης δὲ τῶν ῥυθμῶν εἶναι ὁ Ἀρχιλοχος, ὁ Ὀλυμπος, ὁ Ὀρφεὺς καὶ ἄλλοι.

(2) Γένη τῶν ποδῶν εἶναι τρεῖς, τὸ ἴσον, τὸ διπλάσιον καὶ τὸ ἡμιόλιον. Καὶ ἴσον μὲν εἶναι τὸ δακτυλικόν, ἐπειδὴ ἡ μία θέσις αὐτοῦ εἶναι ἴση μὲ δύο ἔρσεις· ὡς ὁ 0 11. Διπλάσιον εἶναι τὸ ἰαμβικόν, ἐπειδὴ ἡ θέσις εἶναι διπλάσια τῆς ἔρσεως, ὡς 10. ἡμιόλιον δὲ εἶναι τὸ παιωνικόν, ἐπειδὴ αἱ δύο θέσεις εἶναι ἡμιόλια τῆς ἔρσεως ὡς 001. Ἐν τῷ δακτυλικῷ γένει πόδες ῥυθμικοὶ εἶναι ἕξ, ἐν τῷ ἰαμβικῷ τέσσαρες καὶ ἐν τῷ Παιωνικῷ δύο ὅρα λεπτομέρειαν αὐτῶν τοὺς περὶ ῥυθμοῦ συγγραφεῖς, ἐν οἷς καὶ τὸ θεωρητικὸν Χρυσάνθου.

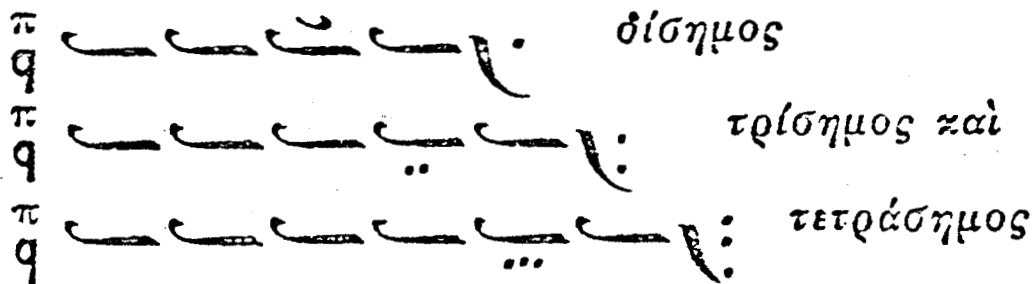
Τὰ προσφθικὰ σημεῖα Ο καὶ Ι, ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἑλφαβήτου. Τούτων τὸ μὲν Ο δηλοῖ τὸ βραχὺ τῆς θέσεως, τὸ δὲ Ι τὸ βραχὺ τῆς ἔρσεως. Γραφόμενα δὲ ταῦτα συνθέτως μετὰ τῆς ἀπλῆς ἢ τοῦ στίγματος οὕτως, Ο Ι, τὸ μὲν Ο δηλοῖ τὸ μακρὸν τῆς θέσεως, τὸ δὲ Ι τὸ μακρὸν τῆς ἔρσεως. Σχηματίζονται δὲ ἄχρι τοῦ δισπορδαίου Ο Ι καὶ μέχρι τοῦ ὀρθίου λάμβρον Ι Ο κτλ.

μούς· τὸν δίσημον καὶ τὸν τετράσημον. Τὰς Ἐκκλησιαστικὰς ὀ-
θεν μελωδίας, δεῖον νὰ μετροῦμεν ἢ ἀνὰ δύο χρόνους, ἢ ἀνὰ τέσ-
σαρας. Τούτου δὲ γενομένου, τὸ μέλος αὐτῶν θὰ ἦναι ἑμμετρον,
διότι οἱ φθόγγοι ἐκάστης μελωδίας θὰ φυλάττωσιν οὕτω τὴν
αὐτὴν τάξιν, ἣν ἔχουσιν οἱ χρόνοι τοῦ ῥυθμοῦ. (1) Ἐκτὸς ὅμως
τοῦ δίσημου καὶ τετρασήμου ῥυθμοῦ, εἰς τινὰ ἄσματα ὡς εἰς τὰ
Μεγαλυνάρια τῆς Ὑπαπαντῆς καὶ εἰς τὰ ἐν γένει ἐξ αποστειλά-
ρια, ἐμφωλεύει καὶ τρίσημος ῥυθμός. Τοὺς τρεῖς δὲ τούτους
ῥυθμοὺς εὐρίσκει τις εἰς τὰ Ἐκκλησιαστικὰ ἄσματα, ἐὰν ἐξετά-
σῃ ταῦτα λίαν ἐπιμελῶς καὶ ἐπισταμένως, καθόσον δὲν διευκρι-
νίζονται οὕτοι εὐκόλως καὶ ἐναργῶς, ὡς ὄντες προσβεβλημένοι.
Τοὺς τρεῖς δὲ τούτους ῥυθμοὺς δεῖον ἡμεῖς νὰ ἐφαρμόζωμεν εἰς
τὴν σύνθεσιν τῶν μελωδιῶν μας ἀπαράλλάκτως· τούτέστι τὰς
μὲν τοῦ Ἑρμολογικοῦ καὶ στιχηρατικοῦ εἶδους μελωδίας, εἰς
δίσημον ῥυθμόν, ἥτοι ἕκαστος ποῦς νὰ μετρᾷ δύο χρόνους, τὰς
δὲ τῶν ἐξαποστειλαρίων εἰς τρίσημον, ἥτοι ἕκαστος ποῦς νὰ με-
τρᾷ τρεῖς χρόνους καὶ τὰς τοῦ Παπαδικοῦ εἰς τετράσημον, ἥτοι
ἕκαστος ποῦς νὰ μετρᾷ τέσσαρας χρόνους. Ὅθεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ
μουσικῇ ἐννοοῦμεν τὸ ἑμμετρον μέλος διὰ τῆς καταμετρούσεως
τῶν χρόνων ἀνὰ δύο, ἀνὰ τέσσαρας ἢ καὶ τρεῖς· ἐν ἄλλαις λέ-
ξεσι, δὲν χωρίζομεν τοὺς χαρακτῆρας τῆς μελωδίας διὰ καθέ-
των γραμμῶν οὕτως·

(1) Περὶ τοῦ ῥυθμοῦ ἐν τῇ ὁμογραφίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς
ᾠδῆς πραγματεύεται ὁ κ. Κουμπιέρης.

ἄλλ' ἐννοοῦμεν τούτους κεχωρισμένους ἄνευ καθέτων γραμμῶν, μετρῶντες ὡς εἶπομεν, ἀνὰ δύο, τρεῖς, τέσσαρας χρόνους, οὕτως·

Ἄνωθεν τῶν μελωδιῶν δὲν γράφονται τὰ εἶδη τῶν μέτρων, διὰ τὸν ἀνωτέρω λόγον, ὃν ἐξεθέσαμεν περὶ τοῦ Εἰρημολογικοῦ καὶ στιχηρατικοῦ μέλους, περὶ τῶν ἑξαποστειλαρίων, ὡς καὶ τοῦ Παπαδικοῦ μέλους Ἐξαίρεσις γίνεται εἰς τὰς ἑξωτερικὰς μελωδίας.

Εἰς τὴν καταμέτρησιν τοῦ χρόνου δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψει οἱ χαρακτηῆρες οἵτινες φέρουσι γοργὸν ἢ γοργά, ἀλλ' ἐκεῖνοι οἵτινες εὐρίσκονται εἰς τὴν θέσιν. Διότι ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψει καὶ τὰς ἄρσεις, τότε σχηματίζομεν συνθέτους ῥυθμούς, οἵτινες ἐφ' ἐκάστης μελωδίας θὰ σημειῶνται δι' ἀριθμῶν κλασματικῶν, μὴ ὄντων ἐν χρήσει τῇ μουσικῇ μας, καθὸ περιττῶν, ἄλλως οἱ σύνθετοι ῥυθμοὶ ἀπλοποιούμενοι, οὐδὲν ἄλλο γίνονται, εἰμὴ ἁπλοὶ δίσημοι, τοίσημοι καὶ τετράσημοι.